

Кравчук Лілія

директор Олександрійської філії

Кіровоградського інституту

регіонального управління та економіки

ПОНЯТТЯ НЕЙРОТИЗМУ ЯК УСКЛАДНЕННЯ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті розглядається поняття нейротизму як ускладнення розвитку дитини, що є однією з найбільш гострих проблем сьогодення. Подається тлумачення поняття нейротизму. З'ясовуються педагогічні чинники виникнення нейротизму, найхарактерніші його прояви у поведінці дитини та причини виникнення ускладнень психічного розвитку що пов'язані не тільки з самою дитиною.

Ключові слова: *нейротизм; поведінка дитини; ускладнення психічного розвитку; педагогічне забезпечення нейротизму.*

В статье рассматривается понятие нейротизма как осложнение развития ребенка, которое является одной из наиболее острых проблем настоящего. Трактовка поняття нейротизма. Виясняються педагогіческие факторы возникновения нейротизма, самые характерные его проявления в поведении ребенка и причины возникновения осложнений психического развития, связанные не только с самим ребенком.

Ключевые слова: *нейротизм; поведение ребенка; осложнение психического развития; педагогическое предотвращение нейротизма.*

The concept of neurosis as complication of development of child which is to one of the most sharp problems of nowadays is examined in the article. Interpretation of neurosis is given. Show the factors of origin of neurosis, his most characteristic displays in the conduct of child and reason of origin of complications of psychological development that related not only to the child.

Key words: *neurotizm; behavior of a child; complication of mental*

На сучасному етапі розвитку нашої держави однією з найбільш гострих проблем є проблема створення умов для гармонійного розвитку підростаючої особистості. Зі зміною соціально-економічних умов та суспільних відносин, зі становленням сучасних концептуальних засад формування молодого покоління, якому жити в цих умовах, навчання, виховання і розвиток дитини мають бути особистісно орієнтованими, що потребує використання ефективних методів індивідуального впливу. Невирішення цієї проблеми гостро позначається на збільшенні відсотку дітей з нейротизмом та неврозом.

За результатами своїх багаторічних дослідів вчена К. Хорні прийшла до висновку, що невроз є психічним розладом, який викликається страхами та захистом від них, а також спробою знайти компромісні рішення конфлікту різноспрямованих тенденцій [1].

Водночас А. Маслоу також наголошує, що невроз – це невдача, хвороба нервів. Він звертає увагу на те, що у людини з неврозом людські та особистісні можливості виявилися згаяними, її світогляд і свідомість – звужені, здібності – пригнічені [2–4].

В. Мясіщев визначає невроз як хворобу, що виникає внаслідок конфлікту особистості з оточуючою її дійсністю, який руйнує її соціальні зв'язки [5–6].

Б. Карвасарський, М. Кабанов, В. Ковальов, А. Личко, Н. Феминська та ін. визначають неврози як психогенні захворювання, в розвитку яких істотною роль відіграє зіткнення особливо значущих, емоційно насичених стосунків особистості з непереносною для неї життєвою ситуацією (перш за все дефекти виховання в сім'ї).

С. Файнберг також відзначає, що при невротичних станах чи неврозах відбувається непродуктивна витрата нервової енергії, наслідком чого є прояви підвищеної дратівливості, бурхливі довготривалі переживання з незначного приводу, постійна хвороблива фіксація на своєму самопочутті. За його спостереженнями, ці прояви мають свою природу, які при вчасному виявленні та осмисленні шляхом виховання, поступово, можна вивести на здоровий шлях розвитку. Учений також зауважує, що причиною виникнення неврозу у дорослої людини, переважно, було неправильне виховання в ранньому дитинстві, а не прояви неповноцінності нервової системи [7, с. 3–5].

При визначенні суті нейротизму ми відштовхувалися від концепції невроту як хвороби особистості, яка обумовлена психічним травмуванням та проявляється в функціональних порушеннях нервово-психічної діяльності [8, с. 9]. При цьому зауважуємо, що неврот – це предмет аналізу медицини, тоді як нейротизм, нейротичні ускладнення – психології та педагогіки, зусилля яких скеровані на цілеспрямований розвиток людини засобами педагогічного впливу. У даному контексті завданням психології та педагогіки є:

- попередження, послаблення та подолання нейротичних ускладнень з метою нормалізації розвитку дитини (тобто корекція розвитку та виховання особистості);
- запобігання переходу нейротизму у неврот, переходу з галузі психолого-педагогічного впливу у галузь медичного втручання.

Таке розуміння суті нейротизму, вибір адекватного терміну для назви досліджуваного явища певною мірою відобразилися у працях Г. Айзенка, В. Гарбузова, Л. Дзюбка, Н. Д'якової, О. Захарова, О. Каїрова, В. Кащенко, Х. Копистянської, О. Миронова, М. Наєнко, І. Невського, Л. Первова та ін.

За словником практичного психолога невротизм (нейротизм) – стан, характерний емоційною нестійкістю, тривогою, низькою самоповагою, вегетативними розладами. Окремо підкреслюється, що нейротизм не варто ототожнювати з невротом, оскільки невротичні симптоми може проявляти і здорова людина [9, с. 416].

За «Оксфордським тлумачним словником з психології» нейротизм трактується двозначно:

1. Стан, який є невротичним, діагностований як невротичний.
2. Основне абстрактне ядро, яке є етіологічним базисом невроту [10].

Л. Первов, вивчаючи нейротизм, називає невротичні (або нейротичні – уточнення наше) реакції акцентуацією, наголошуючи, що це, по суті, ті ж індивідуальні риси, але яким властива тенденція до переходу в патологічний стан і яка завжди передбачає посилення певної риси, одночасно наголошуючи, що ці порушення являють собою функціональні розлади нервової системи, але не мають пошкоджень органів та тканини і характеризуються зниженим настроєм, роздратованістю, втому, станом неспокою, тривожного очікування, надмірними переживаннями стосовно малозначущих подій, нерідко хворобливістю, в'ялістю. Гостру чи довготривалу психічну травму Л. Первов називає причиною нейротизму [11, с. 3–5]. Р. Овчарова у посібнику з практичної психології для початкової школи як невротичні реакції описує невротичні страхи, які можуть бути результатом довготривалих,

невирішуваних хвилювань і тісно пов'язані з іншими невротичними розладами [12, с. 30–50].

У працях Г. Айзенка та його послідовників проведені широкомасштабні дослідження екстраверсії та нейротизму – двох основних, базових вимірювань індивідуальних відмінностей особової сфери людини, багато в чому успадкованих і біологічно обумовлених.

Вивчення літературних джерел з досліджуваної теми дають можливість в основному з'ясувати чинники виникнення нейротизму, найхарактерніші його прояви у поведінці дитини та дійти висновку, що причини виникнення ускладнень психічного розвитку пов'язані не тільки з самою дитиною. Багато в чому вони визначаються впливом сім'ї, школи і соціальним оточенням.

У дослідженнях Т. Вісковатової, Л. Виготського, П. Дубініна, В. Кащенко, В. Кузьміної, В. Лебединського, Б. Ломова, І. Павлова, М. Рождественської та ін. зазначається, що становлення особистості визначається як біологічною спадковістю, так і середовищем, тому формування особистості та дозрівання людського організму – це не два різних, паралельних чи навіть взаємодіючих процеси, а єдиний процес розвитку людини. Зазначається, що кожна людина, маючи унікальну генетичну організацію, володіє своєю нормою реакції, тобто способом реагування на соціальний і фізичний вплив середовища. Різноманітність людей, унікальність кожної людини за її генетичною конституцією, складає часом складні проблеми при її вихованні [13–19].

Виникнення у дитини невротичних ускладнень значною мірою пов'язується з особливостями нервової системи та темпераментом. Темперамент залежний від типу нервової системи, дуже часто придушується вихованням, у дитини формується характер всупереч уродженій основі. Придушення темпераменту – поширена причина дитячого нейротизму [15–18].

В. Гарбузов, В. Ерніязова, О. Захаров констатують, що невротичні ускладнення розвитку дітей зумовлені як мікросоціальними, так і біологічними чинниками, а частіше всього – їхнім сполученням.

Ряд учених [14–15] до біологічних чинників відносять:

- травматичні, інфекційні, токсичні та інші негативні впливи при заплідненні, у період вагітності, пологів жінки, у перші місяці та роки життя дитини;
- несприятливі успадковані риси;
- особливості нервової системи;

- темперамент.

До мікросоціальних чинників вчені відносять:

- переживання вагітної жінки;
- недоліки сімейного виховання;
- несприятливі умови життя дитини у ранньому дитинстві;
- шкільну атмосферу [17–19].

Отже, теоретичний аналіз показує, що нейротичні ускладнення розвитку з'являються тоді, коли позитивні властивості особистості, не підкріплюючись у процесі спільної діяльності та спілкуванні з дорослими та ровесниками, втрачають глибину, проявляються все слабше, а ознаки нейротизму, навпаки, набувають більш наочного характеру. При цьому спостерігається поступовий відхід від активних форм взаємозв'язку з соціальним середовищем, ігнорування реалій повсякденного життя, праці, творчості. За таких обставин особистість, по суті, згортає свої людські якості та можливості, деградує як виразник культурологічних процесів, які відбуваються у суспільному і власному житті [17].

Проведений теоретичний аналіз доводить, що нейротизм і невроз мають однакові чинники походження, але різний термін протікання, однак нейротизм є первинним ускладненням розвитку особистості, а невроз – вторинне ускладнення як наслідок своєчасно невиявленого і невідкоректованого нейротизму. Таким чином, для запобігання виникнення неврозу (хвороби) важливо помітити початкову його стадію – можливість появи чи появу нейротизму у дитини (ускладнення в розвитку), вжити правильних виховних заходів щодо його запобігання чи усунення. Іншими словами, невроз – це невиявлений своєчасно нейротизм, який при відсутності кваліфікованої допомоги перейшов зі стадії ускладнення (нейротизм) у стадію захворювання (невроз), із категорії педагогічного впливу (виховання) в категорію медичного втручання (лікування).

У результаті вивчення психолого-педагогічної літератури ми дійшли висновку, що нейротизм – основне абстрактне ядро, яке є етіологічним базисом неврозу, порушеннями емоційно-вольової сфери; стан, характерний емоційною нестійкістю, зниженим настроєм, роздратованістю, втому, неспокоєм, тривожним очікуванням, надмірними переживаннями стосовно малозначущих подій, низькою самоповагою, вегетативними розладами, надзвичайною нервовістю, а нейротичні реакції – індивідуальні риси, котрим властива тенденція до переходу в патологічний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хорни К. Невротическая личность нашего времени / К. Хорни – М. : Издательский центр «Академия», 1993. – 129 с.
2. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование : / А. Маслоу; [Пер. с англ., предисловие Г.А. Балла.] – Киев–Донецк, 1994. – 52 с.
3. Maslow A.H. Toward a psychology of being (2nd ed.). – Princeton, NJ: Nostrand – 1968. – P. 29–34.
4. Maslow A.H. Farther reaches of human nature. – New York: Viking. – 1971. – 234 p.
5. Мясищев В.Н. Психология отношений // Избр. психол. тр. / В.Н. Мясищев; под ред. А.А. Бодалева; Акад. пед. и соц. наук. – М. : Воронеж, 1995. – 356 с.
6. Мясищев В.М. Психология развивающейся личности / В.Н. Мясищев – М., 1987. – 243 с.
7. Файнберг С.Г. Почему ребенок стал нервным / С.Г. Файнберг – Ленинград : Медицина, 1975. – 54 с.
8. Свядоц А.М. Неврозы / А.М. Свядоц – М. : Медицина, 1982. – 347 с.
9. Словарь психолога-практика /Сост. С.Ю. Головин. [2-е изд., перераб. и доп.] – Мн. : Харвест, 2001. – 976 с.
10. Оксфордський тлумачний словник з психології / Під ред. А. Ребера, 2002. – 667 с.
11. Первов Л.Г. Нервность / Л.Г. Первов – Л. : Медицина, 1976. – 86 с.
12. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе / Р.В. Овчарова – М. : Творческий центр, 1998. – 234 с.
13. Висковатова Т.П. Проблема генезиса, диагностики и психолого-педагогической коррекции у детей (на примере неблагоприятного влияния природных и антропогенных факторов) : дис. ... д-ра психол. наук. – Одесса, 1997. – 562 с.
14. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6-ти т. / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 4. – 488 с.
15. Гарбузов В.И. Нервные дети / В.И. Гарбузов – М. : Медицина, 1990. – 173 с.
16. Захаров А.И. Детские неврозы / А.И. Захаров – Санкт-Петербург : РССПЕКС, 1995. – 90 с.
17. Захаров А.И. Дневные и ночные страхи у детей / А.И. Захаров – Санкт-Петербург : «Речь», 2007. – С. 5–6.
18. Ерніязова В.В. Виховання молодших школярів з нейротичними ускладненнями : дис. ... канд. педагогічних наук. – К. : Інститут спеціальної педагогіки АПН України, 2003. – 290 с.
19. Кащенко В.П. Карпенчук С.Г., Окса М.М. Педагогическая коррекция. Исправление недостатков характера у детей и подростков : Кн. для учителя / С.Г. Карпенчук, В.П. Кащенко, М.М. Окса авт. предисл. Л.В. Голованова. – М. : Просвещение, 1992. – 222 с.